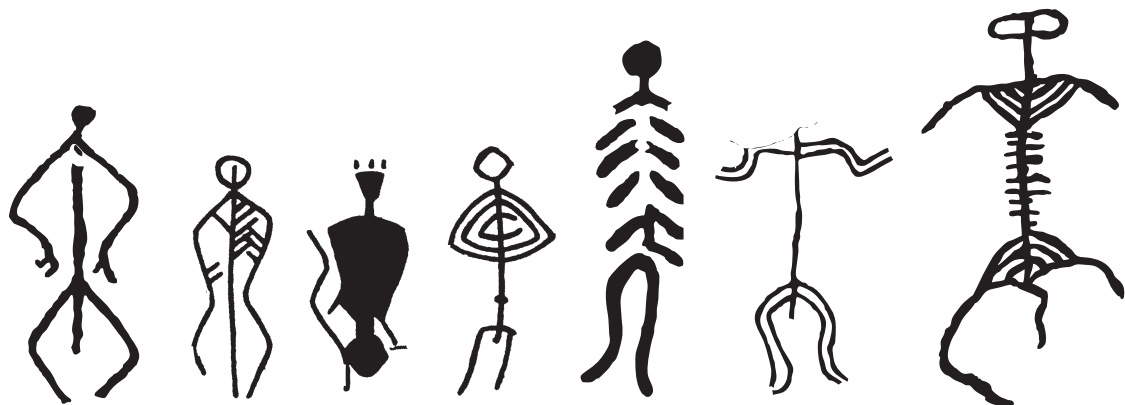

Primitive

tider

2014
16
arkeologisk
tidsskrift

16

Primitivetider
2014 16. årgang

Primitive tider utgis av Steinar Solheim (red.), Jostein Gundersen, Elise Naumann, Hege Skalleberg Gjerde, Josephine Munch Rasmussen, Heidi Mjelva Breivik og Ole-Marius Kildedal.

ISSN 1501-0430

Postadresse:

Primitive tider

Postboks 7009, St. Olavs plass

0130 Oslo

E-post: kontakt@primitive-tider.com / abonnement@primitive-tider.com

Internett: www.primitive-tider.com

Grafisk utforming: Ole-Marius Kildedal, Steinar Solheim og Elise Naumann

Trykk: Reprosentralen ved Universitetet i Oslo

©Primitive tider. Ettertrykk for mangfoldiggjøring kun etter avtale med redaksjonen.

Forsideillustrasjon: Skjelettfigurer fra Vingen. Illustrasjon: Trond Lødøen

Skrive for *Primitive tider*?

Primitive tider oppfordrer spesielt uetablerte forfattere til å skrive. Vi er interessert i artikler, kommentarer til tidligere artikler og anmeldelser av faglitteratur. Kanskje blir din artikkel neste nummers debatttema! Send inn ditt manuskript og la det få en faglig og seriøs vurdering av redaksjonen. Husk at hele prosessen kan være tidkrevende, så planegg å være ute i god tid. Innleveringsfrister finner du på våre nettsider. Det er likevel ingen grunn til å vente til siste øyeblikk, send gjerne inn før fristen!

For å lette arbeidet for deg og for oss, er det helt nødvendig at du setter deg godt inn i forfatterveiledningen og følger den. Forfatterveiledningen finner du på våre nettsider:

www.primitive-tider.com

Artikkelutkastet bør lengdemessig omtrent tilsvare den ferdige artikkelen. Det må med andre ord være noe mer enn en skisse/ løse ideer, men også vesentlig kortere enn en avhandling.

Vi ser fram til å høre fra deg! Kontakt oss enten pr. mail: kontakt@primitive-tider.com eller send utkastet til postadressen over.

INNHOOLD

Power, politics and entanglement Ian Hodder	7
Metodologisk partikularism i den postkoloniala bronsåldersdiskursen Magdalena Forsgren	19
Fetisjering i arkeologiske forklaringer Erlend Kirkeng Jørgensen	35
På sporet av senmesolittiske døderiter. Fornyet innsikt i alderen og betydningen av bergkunsten i Ausevik, Flora, Sogn og Fjordane. Trond Lødøen	51
Ufarlige forbindelser? Om metode i teoridebatten. Svein Vatsvåg Nielsen	77
DEBATT	
Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge Leif Inge Åstveit	87
Kommentarer til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Inger Marie Berg-Hansen	105
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Sigrid Dugstad	111
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Ingrid Fuglestvedt	115
Kommentar til Leif Inge Åstveit: «Noen synspunkt på den tidligmesolittiske bosetningen i Sør-Norge» Frode Svensen	121
Svar på kommentarer fra Inger Marie Berg-Hansen, Sigrid Dugstad, Ingrid Fuglestvedt og Frode Svensen Leif Inge Åstveit	129

TEMA: «All makt til arkeologene?»

Det Norske Arkeologmøte 2013: ”All makt til arkeologene?” 137

Lillebror ser deg 139
Jostein Bergstøl

Kartlegging av historisk og nåværende landskaps- og ressursbruk i Finnmark 143
Alma Thuestad, Einar Eypórsson og Stine Barlindhaug

Den globale grøfta. Rett på nett frå felt. Dialog med meinigmann og kvarandre på Norark. 153
Tove Eivindsen

BOKMELDING

Frode Iversen og Bo Lilledal Andersen: 159
Arkeologene. Nytt lys på fortidens gåter.
Magnus Hoem Iversen

Lars Erik Gjerpe og Axel Mjærum (red.): 163
E18-prosjektet. Gulli-Langåker bind 1-3
Geir Grønnesby

Unn Pedersen: 167
På en gård i vikingtiden.
Trude Eriksen

Metodologisk partikularism i den postkoloniala bronsåldersdiskursen

Magdalena Forsgren

Inledning

Dagens bronsåldersforskning karaktäriseras av en polarisering av småskaliga och storskaliga perspektiv som företräder helt olika förståelse av bronsålderns samhälle. Det går att uppfatta berättelser både om stamsamhällen med schamanistiska ritualer och dyrkan av förfädernas andar, och hierarkiska hövdingadömen med långväga mytologiska resor och global metallhandel. Polariseringsen i forskningen är problematisk eftersom de olika synsätten byggs upp av helt olika forskningsstrategier som sällan tillåts samspela.

Separationen i forskningen menar jag underhålls av en kraftfull kritik av projekt som framhåller bronsålderns globalisering och elitistiska kontaktnätverk. Mot den bakgrunden antas det ofta att småskaliga perspektiv och geografiskt avgränsade studier är ett mer etiskt förhållningssätt. Idag finns därför också tillgång till ett stort antal värdefulla studier med utgångspunkt i lokala och regionala förhållanden (t.ex. Hauptman 2002; Eriksen 2006; Frost 2008; Ling 2008; Wriggelsworth 2011; Vogt 2011). Frågan jag ställer mig är emellertid om detta verkligen är ett riktigt antagande. Jag menar att de många småskaliga forskningsarbetena ska jämföras med de långt färre arbeten som belyser de storskaliga sammanhangen (se Kristiansen 2008). Mot bakgrund av den dominerande småskaliga forskningen finner jag den i stundom

passionerade kritiken mot globaliserade studier besynnerlig.

Jag anser att det i framtiden blir viktigt att arbeta för att förena storskaliga och småskaliga perspektiv. Småskaliga perspektiv kan förvisso bidra till att framhålla kulturell variation och en jordnära vardag. För mig innebär samtidigt ett kosmopolitiskt förhållningssätt som strävar mot storskaliga perspektiv ett framhållande av likheter som värnar om en storslagen verklighet med en allmänmänsklig integritet (jfr Kristiansen och Larsson 2005:50; Artursson 2009; Skoglund 2009:214; Armstrong Oma 2012:72). Ska det emellertid bli möjligt att arbeta för integrerade bronsåldersstudier menar jag att också förutsättningarna för de småskaliga perspektiven med tillhörande forskningsresultat måste analyseras. Det är värdefullt att reflektera över varför storskaliga perspektiv framställs som mindre etiska än småskaliga perspektiv, samt om de ideologiska premisserna för ett sådant ställningstagande är giltiga.

Syftet med det här arbetet är att analysera och diskutera den småskaliga bronsåldersforskningen och dess ideologiska bakgrund. Dekonstruktioner har hittills ensidigt handlat om kritiska betraktelser av den storskaliga bronsåldersforskningen (t.ex. Gröhn 2004), men de saknas alltså vad gäller den småskaliga forskningen. Jag vill inte primärt försvara den storskaliga

forskningen, utan målsättningen är att medverka till möjliggörandet av framtida integrerade studier genom att försöka åstadkomma en kritisk balans i forskningen.

Postkolonial diskurs, metodologisk partikularism och småskaliga perspektiv

I lika hög grad som de storskaliga perspektiven kan kritiseras för att grundas på tveksamma ideologiska värderingar, så menar jag att de småskaliga perspektiven är influerade av ideologiska övertygelser som behöver diskuteras (jfr Skoglund 2005:16-17). Det beror på att även de värderingarna har vidareutvecklats till metodologiska ansatser (jfr Sjögren 2006:134-135), vilket har satt upp gränser för vad som anses vara rimligt i forskningsprocessen. Jag önskar lyfta fram både de ideologiska influenserna och vilka tolkningsmässiga konsekvenser de har fått i bronsåldersforskningen.

I min läsning av sådana arbeten som kritiserar de storskaliga perspektiven och med nödvändighet därför förespråkar kontextuella studier, finner jag det uppenbart att kritiken byggs upp av en retorik som är inspirerad av postmodern och postkolonial ideologi och som jag vill demonstrera. Det enklaste sättet att studera dessa ideologiska ståndpunkter menar jag är att lyfta fram hur kritiken av de storskaliga studierna ser ut. Jag önskar därmed inte diskutera den storskaliga forskningen som sådan, men däremot uppmärksammar jag några av de mest kritiska diskussionerna till den storskaliga forskningen. Det blir därmed möjligt att påvisa hur en samtida forskningstradition har utvecklats som förespråkar småskaliga metodologier. Jag vill benämna den här forskningstraditionen som en *postkolonial diskurs*¹.

1 Vissa forskare har använt begreppet diskurs som benämning på hela bronsåldersforskningen (t.ex. Hølleland 2008:17, 35; Eikrem 2005; Armstrong Oma 2012). Eftersom det samtidigt påtalas att det finns två olika förhållningssätt i bronsåldersforskningen så föredrar jag ändå själv att tala om två olika diskurser. Bronsåldersforskningen skulle mer lämpligt kunna betecknas som ett forskningsfält.

Genom att benämna den småskaliga forskningen som postkolonial argumenterar jag inte för att alla forskare med nödvändighet är ivriga förespråkare av postmoderna ideologier². Däremot menar jag att flera samtida forskare inom bronsåldersfältet utgår ifrån ett postmodernt och postkolonialt synsätt i sina argumentationer, vilket har gett bränsle åt uppfattningen om den småskaliga forskningens betydelse. När denna tanke väl har anammats så väljer forskarna sedan de tolkningsmodeller som tros bäst passa lokala källmaterial och lokalsamhällen (t.ex. Goldhahn 2007:119-121). Tillsammans med forskare som inte nödvändigtvis själva är intresserade av teoretiska perspektiv, utvecklar de en berättelse om bronsåldern som reglerar vilka aspekter, attityder och tolkningar som anses vara rimliga. Det är därför möjligt att tala om en diskurs.

Med diskurs avser jag ett fluidiserat tanke-system och reglerad men diffus samtalsordning. Genom att skriva att tanke-systemet är fluidiserat öppnar jag upp för att det finns en flexibilitet i forskarsamtalen där enskildheter trots allt kan variera. Genom att skriva att samtalsordningen är diffus klargör jag att det inte finns några skarpa avgränsningar mellan olika forskningstraditioner och att diskurser kan gå in i varandra. Exempelvis kan forskare som framhåller betydelsen av småskaliga perspektiv samtidigt erkänna existensen av långväga kontakter, men vilket inte blir en väsentlig del i tolkningen av lokala källmaterial.

Vad jag är intresserad av i min diskussion är huvudargumentationerna i den småskaliga forskningen och inte varierande nyanser. Jag vill

2 Jag gör inte här någon skillnad på postkolonialism, postmodernism (postprocessualism) och poststrukturalism som diskurs. Det beror på att jag vill diskutera den småskaliga forskningen och inte framhålla skillnader i närbesläktade och parallellt använda ideologier (jfr Trigger 2006:446-447). Jag uppfattar inte heller någon klar avgränsning mellan dem annat än ett något diffus kronologisk skillnad, där postkolonialism skulle vara det nyare inslaget. Då kritiken av de storskaliga studierna ofta stödjer sig på en postkolonial retorik och det också blir allt vanligare med direkta hänvisningar till postkolonial teori (t.ex. Nordenborg Myhre 2004; Ling 2008), så väljer jag att kalla den här diskursen för postkolonial.

uppmärksamma och föra en diskussion kring vilka tolkningar som förordas i den småskaliga forskningen. Genom att förevisa exempel på lokalstudier vill jag uppmärksamma en berättelse om bronsålderns lokalsamhällen som koncentreras till vissa tematiska inslag. De rör kosmologi som kroppsliga praktiker, hällristningar och andra fornlämningar med skepp, schamanism och rituella mötesplatser med detaljerade studier av de kognitiva landskaps-sammanhangen.

Jag vill vidare diskutera möjliga problem med att exklusivt anlägga småskaliga perspektiv. Genom att framhålla konceptet *metodologisk partikularism* som det problematiseras av filosofen Walter Sinnott-Armstrong (1999), vill jag försöka belysa sådana problem som föreligger med att exklusivt arbeta utifrån autonoma perspektiv. Metodologisk partikularism syftar på ett diskursivt angreppssätt där det partikulära ges moralisk och etisk prioritet. Konceptet framhåller alltså att angreppssätten i sig grundar sig på ideologiska värderingar och teoretiska överväganden. Sinnott-Armstrong (1999:1) har skrivit att

methodological particularism claims that we will do better morally in everyday life if we look carefully at each particular decision as it arises and give up the search for a complete moral theory.

Sinnott-Armstrong riktar i sin kritiska diskussion ett intresse mot förutfattade partikularistiska åsikter eller bedömanden, byggda på språkliga påståenden och mentala föreställningar, om vad som är etiska och moraliska handlingar. Vad som förenar olika partikulära påståenden är deras uppfattning att moraliska åtgärder inte kan eller bör baseras på generella principer eller lagar. Överfört till arkeologi dikterar metodologisk partikularism att vi inte ska eftersöka en fullständig historia eller övergripande berättelse. Problemen med metodologisk partikularism blir enligt Sinnott-Armstrong uppenbara när det i varje enskilt fall blir svårt att avgöra vad som är moraliskt felaktigt, eftersom det inte får finnas någon universell lag att utgå ifrån.

Slutligen vill jag kort också reflektera över möjligheten att i framtiden använda kosmopolitanism som ett alternativt ideologiskt förhållningssätt i arkeologi för att kunna motivera och genomföra integrerade studier. Jag gör det för att framhålla ett alternativ till den metodologiska partikularismen inom den postkoloniala bronsåldersdiskursen.

En postkolonial kritik av den paneuropeiska myten

Idéer kring paneuropeiska sammanhang fick politisk medvind under 1990-talet (t.ex. Kristiansen 1990) vilket inverkade på kulturpolitiken. Det av Europarådet (härefter ER) initierade långtidsprojektet "*The Bronze Age – the first golden age of Europe*" visade sig dock vara kontroversiellt. Kampanjen försökte finna en gemensam europeisk identitet genom att odla myten om det enade Europa. Samtidigt har det flera gånger konstaterats att det aldrig har funnits *en* europeisk identitet utan många olika (se Gröhn 2004). Flera forskare frågade sig om inte de politiska målsättningarna fick stå över den vetenskapliga kunskapen på området.

De storskaliga perspektiven kritiseras i huvudsak av två anledningar. För det första hävdas att det föreligger ett alltför nära samarbete med ER:s och Europeiska Unionens (härefter EU) integrationspolitik och strävanden mot en gemensam europeisk identitet, vilket politiskt har skapat goda förutsättningar för de storskaliga perspektiven. För det andra påpekas att sådana studier skulle byggas upp av allvarliga metodologiska tillkortakommanden som grundar sig på felaktiga ideologiska värderingar.

Mark Pluciennik (1998) framför att en orsak till varför arkeologer förhåller sig skeptiska till dylika projekt är en oro för ett potentiellt missbruk av det förflutna som politisk propaganda. Forskare uppfattar europatanken med sitt intresse för bronsålderns elitkulturer som ett försök av en europeisk borgerlig överklass att skapa en paneuropeisk identitet (Gramsch 2000; Gröhn 2004:144). Detta görs genom att

framhålla ett gemensamt ursprung och kulturarv, vilket har aktualiserats genom EU:s integrationspolitik. Europatanken riskerar därmed att bli en ideologisk strategi där det förflutna brukas för att ge legitimitet åt dagens europeiska prestigeprojekt. Lena Sjögren har anmärkt på den politiska aspekten då hon kritiserar användningen av den minoiska kulturen i skandinavisk bronsåldersforskning och framhåller sambandet med samtida försök att skapa en paneuropeisk identitet. Hon (2006:138-139) menar att

in a euphoric (and politically charged) drive for a common European Bronze Age identity, the theoretical and methodological problems of diffusionism have been overlooked.

Anna Gröhn (2004:147) menar att det viktigaste när man granskar bronsålderspolitiken inte är att fokusera på den uppenbara eurocentrismen, utan att diskutera den process där Europa i en postkolonial tid istället koloniserar sig själv. I samband med bronsålderskampanjen utkom i Sverige den populärvetenskapliga tidskriften *Populär Arkeologi* med ett temanummer på ämnet "vår mytiska och gåtfulla bronsålder". Här gavs enligt kritikerna "en ganska naiv bild av Europa" (Carlsson 2001:57) som ett fredligt område för blomstrande internationell handel och begynnande industrialisering. Med anledning härav skrev Hans Bolin och Katherine Hauptman (1996) året efter en debattartikel i samma tidskrift med titeln "'Europatanken' – en politisk kolonisation av forntiden?". Det menade att kampanjen och dess företrädare gärna applicerade nutida politiska värderingar på tidsperioder med helt annorlunda förhållanden.

Enligt kritikerna bygger stora delar av de samtida försöken att etablera tanken om ett europeiskt folk på erfarenheter från nationalstatsbygganden under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Det hängde samman med en borgerlig modernistisk uppfattning om framåtskridande teknologisk utveckling och civilisation. Detta var i sin tur "et resultat av koloniseringsprocessene... [för att få] en klarare förståelse av hva som skilte Europa og europeisk kultur fra 'de Andre'" (Hølleland 2008b:23).

Nationalism som världsåskådning slår vakt om nationalstaten genom att ta sin utgångspunkt i en tanke om kulturell och historisk gemenskap. När nationer uppfattas som slutna och sammanhållna enheter, med en egen inre logik och klart definierade kulturella gränser, resulterar det i eftersökningar av folks ursprung och evolutionära framåtskridande utveckling.

Den nationalism som karaktäriserade förra sekelskiftet har alltså sin tydliga motsvarighet i dagens europeiska integrationspolitiska försök genom att skapa en myt om Europas grundande i bronsåldern som en första guldålder (Gröhn 2004:144-162; Hølleland 2008b:23-24). "Ved å kontrastere en europeisk førurban bronsealder opp mot en orientalsk bronsealder skapes det et bilde av en særegen europeisk periode som gjør det mulig å snakke om bronsealderen som Europas fødsel og første gullalder" (Hølleland 2008b:26). Europatanken styrker därmed en essentialism som utesluter människor och kulturer (alltså "den Andre") utanför de konstruerade fysiska och kognitiva europeiska gränserna (Pluciennik 1998:820). Denna uppskalade nationalism återupptäcker sålunda konstruerade likheter och olikheter på transnationell europeisk nivå. Nationalismens baksidor har framhållits många gånger (se Hamilakis 1996), vilket egentligen var huvudorsaken till varför en europeisk arkeologi uppmuntrades på EU-nivå (Kristiansen 1990, 2008).

Istället för att stödja paneuropeiska projekt för att motverka "europeanism", därför att man tror att det i sig innebär en uppskalad nationalism, arbetar många forskare utifrån helt andra målsättningar. Studierna fokuseras nu till de småskaliga nivåerna.

Betydelsen av en småskalig metodik

Enligt Sjögren (2005:164) resulterar bristfälligheterna med den storskaliga metodologin i "en misstroendeförklaring av det arkeologiska källmaterialet. Man antar att lämningar från Skandinavisk bronsålder i sig själva inte har tillräcklig tolkningspotential och att de därmed

måste länkas till mera komplexa kulturer kring östra Medelhavsområdet”. Sjögren framhåller här forskning som poängterar att den minoiska kulturen är en konstruktion utifrån sekelskiftets eurocentriska och koloniala världsbild (även Nordquist och Whittaker 2007; jfr Hamilakis och Momigliano 2006). Sjögrens kritik är allvarlig, framför allt mot huvudadressaterna Kristian Kristiansen och Thomas B. Larsson. Enligt dem själva förnekar de dock inte *“the plethora of local and regional cultural identities”* i försöken att skrida över kulturella gränser (Kristiansen och Larsson 2005:360, även 2007; jfr Larsson 1999:49).

Bristerna i den storskaliga forskningen har dock framförts av många forskare (t.ex. Ericsson 1992; Bolin och Hauptman 1996; Widholm 1998:152; Gramsch 2000:16; Groseth 2000; Hauptman 2002:124-126; Klingborg 2002, 2003; Thedéen 2004:128-129; Gröhn 2004; Nordenborg Myhre 2004; Sjögren 2005, 2006; Skoglund 2005, 2009; Nordquist och Whittaker 2007; Fahlander 2008; Frost 2008:6; Hølleland 2008a, 2008b; Wessman 2010:15-20; Anfinset 2012; Anfinset och Wriggelsworth 2012). Exempelvis framhålls problemen med ”lösryckta jämförelser med tydliga brister i kontextuell relevans”, när alltför ”mycket energi” ägnas åt att påvisa relationer mellan skandinaviska hållristningar och olika symbolmotiv från Främre Orienten och östra Medelhavsområdet (Carlsson 2001:44-45, 57).

Forskare påpekar ofta att de storskaliga perspektiven med elitnätverk lätt resulterar i en uppfattning att vanliga människor inte hade möjlighet att påverka sin vardagliga realitet och omgivning (t.ex. Hauptman 2002; Thedéen 2004; Wehlin 2013). Peter Skoglund (2005:32) menar att

en historieskrivning som betonar de stora geografiska perspektiven och de externa faktorernas betydelse, riskerar att cementera uppfattningen att människan då – liksom nu – är styrd av storskaliga system som endast ett fåtal behärskar....

Även Gröhn (2004:144) funderar i sin diskussion om europatanken över om bronsåldern verkligen var en tid då regionala identiteter fick stå tillbaka för en gemensam internationell metallhandel och allianser på elitnivå. Förutom en skepsis mot att bronsåldersmänniskorna aktivt kan ha strävat mot att utforska främmande folkslag och samhällen som forntida kosmopoliter, verkar alltså även klasskamp retoriken överföras till bronsåldersforskningen. I sammanhanget syftar klasskampen på en intressekonflikt som då skulle ha funnits mellan bronsålderns vittberesta kapitalisthövdingar och vanliga arbetande bönder.

För att framhålla vardagens människor som kontrast till den storskaliga forskningens hövdingar används arbetssätt som baseras på alternativa metodologier, där den agerande individen och de lokala landskapskontexterna tillåts ta stort utrymme. Skoglund (2005:35) menar att ”genom att studera hur historien gestaltades i ett lokalt perspektiv när man fördjupade insikter kring hur generella historiska förlopp modifierades och anpassades då det konfronterades med lokalsamhällets behov”. Förespråkare av småskaliga perspektiv framhåller ofta styrkan med det metodologiska angreppssätt som arbetar nerifrån och upp (Fahlander 2012a:59). Istället för att leta efter likheter genom att bortse ifrån specifika karaktärsdrag framhålls olikheter för att betona kulturell mångfald och variation.

Genom att arbeta utifrån ett metodologiskt angreppssätt som utgår från mindre skalnivåer, blir det alltså möjligt att kunna framhålla regionala särdrag och mångfald. Susanne Thedéen menar att de enskilda delarna ska tillåtas att bygga upp en helhet, och att en redan färdig modell över samhällsstrukturen som utarbetats i sydsandinaviska centralområden inte ska påtvingas lokala källmaterial i periferin. Hon framför att ”ett problem med modeller som utgår från en viss [storskalig] samhällsstruktur eller teoretiskt förhållningssätt är att de kan bli för generaliserande och att variation och det unika eller det som inte passar in försvinner i den stora strukturen” (Thedéen 2004:11). Skoglund vill i sin tur fånga ”lösgjorda berättelser” där

tolkningarna av det förflutna ”frångår tanken på en homogen materiell kultur”. Han söker här finna betydelsefulla variationer i den materiella kulturens utformning och utbredning (Skoglund 2005:232, 2009; jfr Fahlander 2012a).

Angreppssättet hör emellertid samman med en ideologisk uppfattning om att det vare sig är möjligt eller önskvärt att studera företeelser utifrån större sammanhang (jfr Sinnott-Armstrong 1999). Istället hävdas att företeelser alltid uttrycker olika meningsbetydelser beroende på sociala och materiella kontexter (t. ex. Wriggelsworth 2011:247; Fahlander 2012b:101) och målsättningen är därför att fragmentera den stora berättelsen. Skoglund menar att småskaliga studier påvisar en kulturell mångfald som möjliggör att centrum-periferimodellen och världssystemteorier kan överges (se Larsson 1986; Kristiansen 1987). Sådana argumentationer motiveras ofta med explicit hänvisning till postmodern och postkolonial retorik (t.ex. Nordenborg Myhre 2004; Skoglund 2005; Anfinset 2012; Fahlander 2012a, b).

Just centrum-periferitanken har blivit kraftigt kritiserat (t.ex. Ericsson 1992; Bolin 1999:110; Nordenborg Myhre 2004:37-43; Frost 2008; Forsberg 2012; Lavento 2012). Lise Nordenborg Myhre (2004:20, 50) arbetar med regionala perspektiv i sydvästra Norge i ett försök att utmana den här modellen. Hon menar att området ofta betraktas som en fattigare periferi till det mer kulturellt utvecklade Danmark. Likheterna har därmed framhållits på bekostnad av skillnaderna som blir marginaliserade i en redan förutbestämd samhällsmodell.

Nordenborg Myhre gör i sin diskussion paralleller till äldre tiders orientalism där västerlandet framställdes som utvecklat och civiliserat genom att framhålla Orienten (”den Andre”) som primitiv (Said 1979). Inom postkolonialismen är det centralt att demontera sådana binära kategorier och centrum-periferidikotomier genom att framhålla exempelvis *hybridisering*, *liminalitet* och *kreolisering* (t.ex. Anfinset 2012; Fahlander 2012a). Nordenborg Myhre (2004:21) argumenterar att varje bebodd plats utgör ett socialt konstituerat rum som fungerar som ett

centrum i sig. Sydvästra Norge uppfattar hon som ett liminalt ”tredje rum” i den sydsandinaviska bronsålderskulturens utkanter där hybrida materiella sammanhang uppstår.

Nordenborg Myhres kritik av centrum-periferitanken används som avstamp av Lene Melheim (2012b, 2012a) när hon driver tesen om Norges betydelse i kopparutvinningen. Melheim föreslår att koppar har exporterats till det fyndrika Danmark och för sina argument framställer hon en rad indicier på inhemsk framställning. Att kunna påvisa inhemsk metallproduktion möjliggör att kunna bortse från centrum-periferimodeller och tona ner betydelsen av långväga kontakter, vilket har diskuterats av flera forskare (t.ex. Kaliff 1997:62-65, 2007:172-173; Nordenborg Myhre 1998:62-66; Prescott 2006; Goldhahn 2007; se Melheim 2012a med ref.).

Berättelsen om bronsålderns lokalsamhällen

Med utgångspunkt i olika teoretiserande koncept har bronsåldersforskare försökt att belysa lokala källmaterial ur nya perspektiv. Man diskuterar frågeställningar rörande specifika områden som identiteter och biografier, materialitet och fragmentering, livserfarenheter och minnen, samt ritualer och kroppsliga praktiker. Fördelarna menar man är att sådana studier möjliggör en förståelse av social dynamik och komplexitet som inte kan nås i den storskaliga forskningen. Sådana småskaliga studier har givit värdefulla synpunkter på lokala och regionala förhållanden i skandinavisk bronsålder (t.ex. Hauptman 2002; Eriksen 2006; Melheim 2006, 2012; Selling 2007; Frost 2008; Engedal 2010; Wriggelsworth 2011).

Motivering till studierna hämtas dock påfallande ofta från postmoderna och postkoloniala förhållningssätt till vad som bör uppfattas som adekvata skalnivåer (t.ex. Hauptman 2002; Nordenborg Myhre 2004; Goldhahn 2007; Ling 2008; Martinsson Wahlin 2010; Anfinset 2012; Fahlander 2012a, b). Jag menar att detta påverkar vad som uppfattas som rimliga tolkningar i framställningen av bronsålderns kosmologi och

sociala struktur. Den småskaliga forskningen har därmed kommit att inriktas så att vissa tematiska inslag ständigt har blivit återkommande. Konsekvensen har blivit att det har skapats en alternativ berättelse om bronsålderns lokalsamhällen som en kraftfull men något banal motbild till den stora berättelsen om den gyllene bronsåldern. Jag önskar i det följande lyfta fram de huvudsakliga teman som diskuteras i den lilla berättelsen.

I den lilla berättelsen är det inte längre bronsålderns kosmopolitiska eliter som framhävs, utan vanliga människor som levde under mer egalitära förhållanden i stamsamhällen som bonderepubliker med offentligt valda ledare (t.ex. Martinsson Wallin 2010; jfr Vandkilde 2006). Bebyggelsen skulle ha bestått av ensamgårdar av seminomadisk karaktär med fåbodliknande boskapssystem och säsongsbosättningar för jakt och fiske (t.ex. Groseth 2000; Petersson 2006; Prescott 2000:214; se Artursson 2009:105-106).

Istället för den stora berättelsens framhållande av gemensamma mytologiska trossystem över geografiskt vitt skilda områden (t.ex. Kristiansen och Larsson 2005; jfr Armstrong Oma 2012), så framhålls en kosmologi där sociala aktivitetstyper är utspridda i ett kosmologiskt landskap för att manifesteras sociala trosföreställningar och kroppsliga praktiker (t.ex. Gerdin 1999; Hauptman 2002:134; Thedéen 2004; Eriksen 2006; Wriggelsworth 2011). I den lilla berättelsen framhålls ofta en schamanistisk världsbild med animistiska föreställningar (t.ex. Bolin 1999:179; Kaliff 1999; Goldhahn 2002; Karlsson 2007, 2008) och dyrkandet av förfädernas andar (t.ex. Jennbert 1993; Widholm 1998; Bolin 1999; Victor 2002; Viste 2003; Hornstrup 2005:287; Thörn 2005; Wriggelsworth 2011). Man framhåller gärna metamorfoser, esoteriska kunskaper och alternativa medvetandetillstånd som möjliga tolkningar (t.ex. Thedéen 2004; Goldhahn 2007; Karlsson 2007, 2008). Därtill poängteras heliga strukturella samband och transformationer mellan olika element som vatten och eld (t.ex. Kaliff 1999; Runcis 1999; Widholm 1999; Flohr Sørensen och Bille 2008; Kaliff och Østigård 2013).

Kosmologin levdes ut i landskapet genom att strukturera olika för livscykeln viktiga lämningar på väl utvalda platser. Struktureringen av landskapet möjliggjorde genomförandet av viktiga initiationsritualer och sociala övergångsmarkeringar i människornas levnadsbanor (t.ex. Thedéen 2004; Karlsson 2007, 2008; Wriggelsworth 2011). Rösen och högar diskuteras som kosmologiska landskapsmarkörer för att uttrycka lokal identitet och kontinuitet (t.ex. Jennbert 1992:100, 1993; Olausson 1993; Gerdin 1999; Thedéen 2004; Martinsson Wallin 2010; Wriggelsworth 2011).

Skeppsättningar utgör också viktiga mötesplatser där en mängd ritualer har genomförts, exempelvis vid ankomster eller avgångar vid farliga utlandsfärder. De ger därmed uttryck för en marin social institution, och där navigering utgjorde en central rituell aktivitet vid sjöfart, i en maritim kosmologi (t.ex. Artelius 2003; Werner 2003; Ballard et al. 2004; Bradley et al. 2010; Wehlin 2013). Denna maritima kosmologi manifesterades också genom hållristningsplatsernas liminala placering i "tredje rum" mellan land och vatten. Hållristingsskeppen återspeglar mötesplatser för social interaktion mellan havsburen och landburen kommunikation i samband med olika sociala maritima aktiviteter och initieringsritualer (Ling 2008, 2013; Wriggelsworth 2011). Skeppen på hållarna uppfattas också som rörelser längs levnadsbanan, där olika passager och övergångar har varit viktiga att manifesteras (Hauptman 2002:130, 208-213; Thedéen 2004:62-67; Wriggelsworth 2011).

Ett bärande tema i den lilla berättelsen är tanken på schamaner (alternativt rituella specialister eller kosmologer) som centrala gestalter i bronsålderssamhället (t.ex. Grønnesby 1998; Thedéen 2004; Goldhahn 2007; Ling 2008:142, 240, jfr 174; Sapwell 2010; Karlenby 2011; Goldhahn och Fuglestvedt 2012). En viktig anledning till schamanernas idag framträdande roll har varit att bygga upp en alternativ syn på bronsålders samhälle än det manligt hierarkiska hövdingadömssamhällena (t.ex. Thedéen 2004:140). I de sammanhangen har bland annat

smedens esoteriska kunskaper vid bronsgjutning lyfts fram (Bolin 1999:111; Prescott 2000:221; Engedal 2009; även Kristiansen och Larsson 2005:52). Genom att kritisera vår tids framhållande av sakkunniga specialister, argumenterar Goldhahn (2007) att metall- och hållsmeder bör ha tillhört samma institution av kosmologer, vilket också exempelvis inkluderade kunskaper om kremering och keramiktillverkning (även Karlenby 2011; Lund och Melheim 2011).

Jag uppfattar en viss svaghet i dylika resonemang. Man skapar ett samhälle bestående av en grupp enskilda individer, med allomfattande kosmologiska kunskaper som ska tillfredsställa samhällets alla behov av keramiktillverkning, kremering, bronsgjutning, medicinövning, krigföring osv. I bakgrunden tycks man samtidigt klumpa ihop alla icke-specialister till en anonym skara vanliga bönder och boskapskötare (jfr även Vandkilde 2006). Flera forskare har kritiserat den storskaliga forskningen för att på liknande sätt skapa ett samhälle bestående av manliga eliter, vilket de finner all anledning att kritisera eftersom bilden bygger på en förenklad evolutionär samhällssyn (t.ex. Sørensen 1992; Levy 1995; Hauptman 2002:124-125; Runesson 2002; Werner 2002; Gröhn 2004:94-120, 135-138; Johansen et al. 2004; Thedéen 2004:127-142; Bergerbrant 2007; Frost 2008). Även om smeden var av stor betydelse under bronsåldern, måste vi kunna föreställa oss fler slags kosmologiska identiteter och att inte alla (fastän ibland mellan könen komplementär uppdelning av) samhällsbärande aktiviteter utgick från en allomfattande schaman- och kosmologidentitet.

Schaman är därtill ett urvattnat antropologiskt begrepp som har applicerats på en rad tvärkulturella identiteter inkluderande varierande rituella specialistkunskaper. Begreppets semantik har en primitiv laddning som medför att ett samhälle framstår som simpelt och underutvecklat. Det bestyrks exempelvis av Carlssons (2001:57) energiska uppmaning att studera ”manisk döds Kult och storskalig rituell metallproduktion... samt schamaner, människooffer och rituell kannibalism” (även Kaliff och Østigård

2013:20, 87-90). Enligt Hauptman (2002:125) är visserligen en värdering om underutvecklade kulturer och samhällen en modernistisk projektion av missförhållanden på stamsamhällen, där människor ”skall undertryckas och kontrolleras genom civilisationens institutioner och regelverk”. Att identifiera icke-segmenterade bronsålderssamhällen som ledda av schamaner och rituella specialister, såsom vi känner dem från antropologisk forskning, för uppvärdering, innebär samtidigt ändå att den stereotypa bilden av ”den (primitive) Andre” återskapas och repeteras.

Den metodologiska partikularismens begränsningar

Genom att framhålla begreppet *metodologisk partikularism* som den diskuteras av Sinnott-Armstrong (1999), vill jag belysa vissa problem som föreligger med att arbeta utifrån autonoma perspektiv. Konceptet framhåller det faktum att metodologiska angreppssätt i sig grundar sig på ideologiska värderingar och teoretiska överväganden, vilket även gäller för vilka arbetsmetoder som förordas. Partikularism syftar på en värdering som framhåller det partikulära etiska företräde, med motiveringen att det aldrig kan finnas några generella moraliska principer som är giltiga i alla typer av situationer. Metodologin är därför istället att utgå ifrån det lokala och unika för att först därefter arbeta sig upp mot större skalnivåer.

Partikulära ståndpunkt har förespråkats av postmodernister och postkolonialister inom många ämnesområden (se t.ex. Beck och Sznaider 2006:21; Lawson 2011), vilket har påverkat vilka studier som anses vara relevanta att genomföra samt vilka tolkningar som anses vara rimliga. Samtalsrelationerna inom bronsåldersforskningen står inte opåverkad från sådana ideologiska värderingar (t.ex. Hauptman 2002; Nordenborg Myhre 2004; Ling 2008; se även t.ex. Fokkens och Harding red. 2013). Värderingarna sätter upp spelregler för forskningsprocessen, och postkolonialismens sprängkraft har gjort det nödvändigt även för bronsåldersforskare att

revidera sina forskningsstrategier (t.ex. Earle och Kristiansen 2010:9).

Redan med anledning av ER-kampanjen "*The Bronze Age - The first golden age of Europe*"³ framförde Gramsch (2000:13) att det föreligger

an (over)emphasis on similarity at the cost of regional variety. Differences that may explain much of the dynamics responsible for historic changes during this long period are blurred.

I sina senaste arbeten framhåller Fredrik Fahlander (2012a) att lokala förhållningssätt ger möjlighet att fokusera på det sociala som medierande praktiker mellan lokala partikulära händelser och det normativt generella. Emellertid påpekar både Fahlander (2012b:101) och exempelvis Melanie Wriggelsworth (2011:247) att företeelser alltid uttrycker olika meningsbetydelser beroende på sociala och materiella kontexter. Konkret skriver Wriggelsworth (2011:247) att

because rock art could have had several layers of meaning that were not necessarily the same in all parts of Scandinavia, it is argued that rock art and ship images in particular had differentiated meaning based on local practices.

Genom ett nedifrånperspektiv är Fahlanders (2012a) tanke att öppna upp enskilda händelser för att utforska betydelsefulla relationer till mer generella strukturella processer på storskalig nivå (se även ovan med Thedéen 2004; Skoglund 2005).

Samtidigt som jag kan sympatisera med grundidén så saknar jag en äkta uppskattning av vad det är som de storskaliga perspektiven tillför forskningsprocessen. Det är oklart vilket syfte småskaliga forskare har av att vilja relatera större sammanhang till de lokala praktikerna. Den teoretiska tanken med nedifrånperspektiv är att allting ständigt är relaterat och sammanbundet med lokala praktiker (Fahlander 2012a:57). Medan det förvisso är ett sant påstående, så

är inte syftet med storskaliga perspektiv att studera praktiker utan att få en uppfattning om gemenskaper över tid och rum. Jag funderar över hur vi kan tro oss veta vad som är den storskaliga nivån med generella strukturella processer om vi inte tillåts studera vad den storskaliga nivån innebär och hur den ser ut (jfr Sinnott-Armstrong 1999). Vidare tvivlar jag på att det med den här metodologin blir praktiskt möjligt att nå de storskaliga nivåerna i varje forskningsprojekt, med tanke på ekonomiska begränsningar och snäva tidsramar.

Min egen övertygelse är att framhållandet av kulturella likheter inte behöver vara oetiskt, vilket grundas i kosmopolitiska värderingar. Religionsfilosofen William S. Sax har framhållit farligheten i att det universellt mänskliga förglöms när det kulturspecifika länds till heder.

Understanding other cultures would be impossible were there not, at some level, a shared humanity underlying differences of religions, language, race, and so on" (Sax 1998:293).

I en tid med etniska och religiösa motsättningar framstår framhållandet av universella värden följaktligen alltmer som en moralisk nödvändighet.

Mot den bakgrunden är en viktig aspekt i diskussioner om metodologisk partikularism det etiska problem som det innebär, att ensidigt framhålla lokal variation och partikulära unika händelser istället för att uppfatta de gemensamma strukturerna. Genom att betona skillnader och det varierande mellan och inom kulturer istället för att lyfta fram likheter och det gemensamma, undergrävs den interkulturella kompetensen med ett erkännande av en universell moralisk integritet och mänsklig integration (t.ex. Vertovec och Cohen 2002). Utifrån en sådan synvinkel framstår den storskaliga bronsåldersforskningen som mer etisk än den småskaliga.

Därtill menar jag att de mångtaliga lokalstudierna har gett ett felaktigt intryck av att forskare har lyckats framhålla lösrykta små berättelser och kulturell variation. Målsättningarna är inte uppfyllda eftersom tolkningar med likartade meningsbetydelser framförs oavsett tid, rum

3 I det EU-finansierade projektet "*Forging Identities - The mobility of cultures in Bronze Age Europe*" (2009-2012) beskrivs den europeiska bronsåldern med liknande termer. Bronsåldern framställs här som en gyllene epok av vittgående nätverk, kulturell interaktion och begynnande industrialisering (se länk).

och källmaterial. Rituela mötesplatser för övergångsritualer framhålls till exempel som tolkning oavsett om det rör sig om hållristningsytor, rösen eller stenskeppsmonument. Jag menar att de småskaliga studierna paradoxalt nog har inneburit att det har vuxit fram en sammanhängande berättelse om bronsålderns lokala samhällen med schamanism, övergångsritualer och dyrkan av förfädernas andar (se ovan; jfr t.ex. Bojs 2010). Denna berättelse är en kraftfull men något banal motbild till den stora berättelsen om den gyllene bronsåldern.

Jag menar att förutom att forskningen om långväga kontakter och kulturella nätverk under bronsåldern i sig är viktigt att framhålla, så kan de storskaliga perspektiven också användas för att kontrastera de småskaliga studierna. På så sätt synliggörs de små berättelserna både vad gäller variationer och samstämmighet. Tyvärr diskuteras dock inte problemen med partikulära studier inom bronsåldersforskningen, utan kritiken gäller exklusivt de storskaliga studierna.

Att arbeta utifrån principen metodologisk partikularism innebär förvisso inte att man alltid frigör sig från tanken på större sammanhang och världen bortanför de lokala kontexterna (t.ex. Widholm 1998:152; Victor 2002; Sognnes 2005:576; Melheim 2006; Engedal 2010; Eriksson 2008; Vogt 2011). Ändå skiljer sig oftast den geografiska omfattningen i den småskaliga forskningen från de globala perspektiven. Den geografiska omfattningen omfattar på sin höjd studier av interregional interaktion, och då i helt andra väderstreck än till Medelhavsområdet. Under senare år har forskare framhållit kontakter österut (t.ex. Hjärthner-Holdar 1998; Feldt 2002; Bolin 2005; Eriksson 2009:247-253; Engedal 2010; Runesson 2010:80; Fahlander 2012a; Melheim 2012a; se Anfinset och Wriggelsworth 2012), medan andra studier har framhållit sambanden till norra Tyskland, till norra Fennoskandien, respektive i Östersjöområdet (t.ex. Bergerbrant 2007; Sognnes 2008; Vask 2010; Bradley och Nimura 2013; Wehlin 2013). Sådan materiell kultur eller hållbilder som påvisar de riktigt långväga kontakterna tonas likväl ner eller ignoreras helt. Därmed bortser man gärna

från den inverkan av externa händelser och idéer på lokal utveckling som uppstår vid långväga förbindelser.

Metodologiskt innebär det att man efter de lokala studierna övergår till att göra jämförelser med liknande lokaler eller materiell kultur som oftast finns inom nationen, eller på ett ansett rimligt geografiskt avstånd i norra Europa. Statsvetaren Stephanie Lawson (2011) menar att begreppet metodologisk partikularism är direkt jämförbart med den mer välkända och problematiska företeelsen *metodologisk nationalism*. Det innebär att samhällen jämföras med nationalstaten som att nationen vore en självklar metodologisk referensram (Beck och Sznaider 2006:3-4; Chernilo 2011:99). Metodologisk nationalism syftar alltså på en metodologisk avgränsning med utgångspunkt från nationalstatens gränser.

Ett problem med partikulära bronsåldersstudier menar jag är att de metodologiskt utvecklas till metodologisk nationalism, eller måhända ”metodologisk fennoskandinavism” i norra Europa (jfr Kristiansen 1990, 2008), eftersom studierna praktiskt avgränsas till källmaterial som finns inom den egna nationen. Därmed håller man sig till att uttala sig om den egna nationens förhistoria (t.ex. Prescott 2000; Melheim 2006). Kathrine Eikrem (2005) har också påvisat konstruktionen av en norsk bronsålder i relation till ett norskt identitetsskapande under 1900-talet. Bronsåldersstudier på lokal och regional nivå bedrivs sedan ofta i opposition till studier av kontakter ner till södra Europa (Hauptman 2002; Nordenborg Myhre 2004; Ling 2008; Wriggelsworth 2011; Wehlin 2013). I likhet med orientalismen som den presenterades av Said, där Orienten framställdes som Västerlandets motsats, skiljer bronsåldersforskare nu istället ut Nordeuropa från Sydeuropa. Jag hävdar att forskare därmed riskerar att forbigå viktiga aspekter av bronsåldersmänniskornas kultur och samhällsliv.

En tanke om kosmopolitanism inför framtiden

Jag menar att det är genom ideologisk och teoretisk bearbetning som nya metodologiska angreppssätt blir möjliga att utveckla för framtida integrerade studier där olika skalnivåperspektiv tillåts samverka. Postmodernism och postkolonialism är på grund av sin anti-globala hållning (jfr t.ex. Banerjee och Linstead 2001) inte en ideologisk lösning i den utvecklingen. Jag delar sociologen Daniel Chernilos åsikt att postkolonialism förvisso med rätta kritiserar eurocentrism, rasism, kolonialism och imperialistisk globalisering, men att den därutöver har resulterat i ett antal felslut (Forsgren 2011). Chernilo (2011:111) påpekar bland annat att den postkoloniala kritiken

is normatively conservative as it favours a politics of identity which in actual fact precludes the possibility of intercultural learning processes.

Sociologerna Ulrich Beck och Natan Sznaider (2006) har argumenterat för att så länge som företeelser och samhällen metodologiskt studeras inom ett begränsat geografiskt område, så blir det omöjligt att tänka utanför de konstruerade gränserna. Istället för metodologisk partikularism så efterlyser de en *metodologisk kosmopolitanism*. Det innebär att analytiskt samla empirisk information på sådana sätt att det möjliggör reflektioner om sådana trender och processer som traditionellt har ignorerats på grund av begränsade geografiska ramar.

Vad metodologisk kosmopolitanism innebär rent praktiskt kan diskuteras och inte heller Beck och Sznaider ger en fullgod förklaring. En huvudorsak är säkerligen att kosmopolitanism i sig är ett omtvistat koncept. Jag förstår kosmopolitanism som en vilja att finna möjligheter att expandera upplevelsen och förståelsen av världen genom att känna, tänka och agera bortom det omedelbara i ett visst samhälle (Forsgren 2011). En metodologisk kosmopolitanism för bronsåldersforskningen är någonting som arkeologer dessutom bör utveckla själva (jfr t.ex. Kristiansen och Larsson 2005; Earl och Kristiansen 2010). Det viktiga är dock

det kosmopolitiska förhållningssättet som jag menar borde utgöra den ideologiska drivkraften när nya metodologier utvecklas för integrerade studier i framtiden. Jag ser framför mig hur kosmopolitanism som ideologi kan diskuteras i sammanhang kring utvecklandet av en ny kulturhistorisk arkeologi (Kristiansen och Larsson 2005:372).

För Beck och Sznaider består kosmopolitanismens värde i att dualiteter som global–lokal eller oss–dem inte spelar någon avgörande roll och att metodologin bör utvecklas därefter. Socialantropologen Steven Vertovec och sociologen Robin Cohen (2002:1) skriver likaledes att kosmopolitanism erbjuder en medelväg mellan ”etnocentrisk nationalism” och imperialistisk globalisering gentemot ”partikularistisk multikulturalism”. Det innebär att kosmopolitanism inte måste likställas med globalisering eller världssystemteori, eller att den ignorerar värdet av det partikulära, men ändå alltid strävar mot att nå de stora sammanhangen. Det är en utveckling av det förhållningssättet som jag vill se inom bronsåldersforskningen.

Summary

Methodological particularism in the postcolonial Bronze Age discourse. *Over the past few years Bronze Age research has witnessed an unfortunate separation between large-scale and small-scale studies. This separation is maintained by a forceful critique of the ethical and political consequences of large-scale perspectives, grand narratives and a pan-European identity in the making. By profound influence from postcolonialism and related ideologies, this critique represents a discourse that strives instead to construct alternative small-scale methodologies. In order to develop new ethical perspectives and methodological approaches aiming to integrate different scale levels, I believe that critical examinations of small-scale perspectives and their ideological influence are required.*

By inspiration from the concept methodological particularism, I will discuss some problems with the contemporary ideological-political and methodological critique of large-scale studies. I will furthermore highlight narrative aspects of small-scale studies put forward in regard to Scandinavian source materials. I argue that small-scale studies, to the same degree as large-scale studies, have created a tale of Bronze Age society and cosmology which affect research results and preferred interpretations. This story is, in short, about local identities in tribal societies,

with shaman rituals and life-course practices at different meeting places in the landscape. As a closing reflection, it is proposed that cosmopolitanism could be used as an alternative ideological driving force when developing integrated studies in the future.

Litteratur

- Anfinset, N. 2012 Social Response or Resistance to the Introduction of Metal? I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 232-250. Equinox, Sheffield.
- Anfinset, N. och M. Wriggelsworth 2012 Local Societies, Regions and Processes of Cultural Interaction in the Bronze Age. I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 1-9. Equinox, Sheffield.
- Armstrong Oma, K. 2012 Large-Scale "Grand Narratives" and Small-Scale Local Studies in the Bronze Age Discourse. I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 71-88. Equinox, Sheffield.
- Artelius, T. 1996 *Långfärd och återkomst. Skeppet i bronsålderns gravar*. RAÄ, UV skrifter Vol 17. Licentiatavhandling i arkeologi. Göteborgs universitet. Kungälv.
- Artursson, M. 2009 *Bebyggelse och samhällsstruktur. Södra och mellersta Skandinavien under senneolitikum och bronsålder 2300-500 f.Kr.* Gotarc serie B. Vol 52. Doktorsavhandling i arkeologi. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Ballard, C., R. Bradley, L. Nordenborg Myhre och M. Wilson 2004 The Ship as Symbol in the Prehistory of Scandinavia and Southeast Asia. *World Archaeology* 35(3):385-403.
- Banerjee, S. B. och S. Linstead, S. 2001 Globalization, Multiculturalism and Other Fictions. Colonialism for the New Millennium. *Organization* Vol. 8(4):683-722.
- Beck, U. och N. Sznaider 2006 Unpacking Cosmopolitanism for the Social Sciences. A Research Agenda. *The British Journal of Sociology* 57(1):1-23.
- Bergerbrant, S. 2007 *Bronze Age Identities. Costume, Conflict and Contact in Northern Europe 1600-1300 BC*. Stockholm studies in archaeology Vol 43. Doktorsavhandling i arkeologi. Stockholms universitet och Bricoleur Press, Lindome.
- Bojs, K. 2010 Nibbles folk åt med sina döda. *Dagens Nyheter*. Elektroniskt dokument. Tillgänglig från: <http://www.dn.se/nyheter/vetenskap/nibbles-folk-at-med-sina-doda-> [besökt 15.03.2013].
- Bolin, H. 1999 *Kulturlandskapets korsvägar*. Stockholm studies in archaeology Vol. 23. Doktorsavhandling i arkeologi. Stockholms universitet, Stockholm.
- Bolin, H. 2005 Ockuperad förhistoria. Om östligt inflytande i den nordiska bronsålderskretsen. I *Mellan sten och järn, del I*, J. Goldhahn (red.), s. 217-227. Gotarc serie C Vol 59. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Bolin, H. och K. Hauptman 1996 "Europatanken". En politisk kolonisation av forntiden? *Populär arkeologi* 1996(1):30-31.
- Bradley, R., P. Skoglund och J. Wehlin 2010 Imaginary Vessels in the Late Bronze Age of Gotland and South Scandinavia. *Current Swedish Archaeology* 18:91-103.
- Bradley, R. och C. Nimura 2013 The Earth, the Sky and the Water's Edge. Changing Beliefs in the Earlier Prehistory of Northern Europe. *World Archaeology* 45:104-118.
- Carlsson, A. 2011 *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria. Bronsåldern*. Stockholm studies in archaeology Vol 22. Stockholms universitet, Stockholm.
- Chernilo, D. 2011 The Critique of Methodological Nationalism. Theory and History. *Thesis Eleven* 106(1):98-117.
- Earle, T. och K. Kristiansen 2010 Theory and Practice in the Late Prehistory of Europe. I *Organizing Bronze Age Societies*, T. Earle och K. Kristiansen (red.), s. 1-33. Cambridge University Press, Cambridge.
- Eikrem, K. 2005 1905-2005. Har arkeologien framleis ein nasjonal agenda? *Primitive Tider* 8:21-32.
- Engedal, Ø. 2009 Verdsbiletet i smeltedigelen. I *Det 10. nordiske bronsaldersymposium. Trondheim 5.-8. okt. 2006*, T. Brattli (red.), s. 36-49. Vitark Vol 6. Tapir, Trondheim.
- Engedal, Ø. 2010 *The Bronze Age of Northwestern Scandinavia*. Opubliserad doktorsavhandling i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Eriksen, E. 2006 Kosmografi i bronsalderen. En analyse av det sørvestlige Sandefjord. I *Kjønnsideologi og kosmografi i den østnorske bronsalder*, C. Prescott (red.), s. 169-301. Oslo Archaeological Series Vol. 6. Oslo Academic Press, Oslo.
- Eriksson, T. 2009 *Kärl och social gestik. Keramik i Mälardalen 1500 BC-400 AD*. Aun 41. Doktorsavhandling i arkeologi. Uppsala universitet, Uppsala.
- Fahlander, F. 2008 Same, Same, but Different? Making Sense of the Seemingly Similar. I *Facets of Archaeology. Essays in honour of Lotte Hedeager on her 60th birthday*, K. Chilidis (red.), s. 67-74. Oslo archaeological serie Vol 10. Unipub forlag/Institut for arkeologi, konservering og historie. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Fahlander, F. 2012a Structuring Situations and Indexical Events in North-European Rock Art. I *A Matter of Scale*, N. Myrberg och F. Fahlander (red.), s. 53-73. Stockholm studies in archaeology Vol 56. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet, Stockholm.
- Fahlander, F. 2012b The Material Practice of Petroglyphing. I *Encountering Imagery*, I-M. Danielsson, F. Fahlander och Y. Sjöstrand (red.), s. 97-115. Stockholm studies in archaeology Vol 57. Institutionen för arkeologi och antikens kultur. Stockholms universitet, Stockholm.
- Feldt, B. 2002 Tarandgravar. En ny gravtyp i en tid av förändrade samhällsstrukturer. *Fornvännen* 98:13-24.
- Flohr Sørensen, T. och M. Bille 2008 Flames of Transformation. The Role of Fire in Cremation Practices. *World Archaeology* 40(2):253-267.

- Fokkens, H. och A. Harding (red.) 2013 *The Oxford Handbook of the European Bronze Age*. Oxford University Press, Oxford.
- Forging Identities 2010 Detailed project description*. Elektronisk dokument. Tillgänglig från: http://www.forging-identities.com/index.php?pageid=project_description [besökt 08.04.2013].
- Forsberg, L. 2012 Asymmetric Twins? Some Reflections on Coastal and Inland Societies in the Bothnian Area during the Epineolithic and Early Metal Age. I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 31-55. Equinox, Sheffield.
- Forsgren, M. 2011 *Tidsresan. Kosmopolitanism, arkeologi och utställningen Forntider 2*. Analysrapport. Stockholms universitet och Statens historiska museum, Stockholm.
- Frost, L. 2008 *Depotfundene i Himmerlands yngre bronsålder i et landskabsarkæologisk perspektiv*. Opublicerad doktorsavhandling i arkeologi. Aarhus Universitet, Aarhus.
- Gerdin, A-L. 1999 Rösen. Uttryck för makt eller platser där himmel och jord möts i det kosmiska rummet. I *Spiralens öga*, M. Olausson (red.), s. 47-74. RAÄ, UV skrifter Vol 25, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Goldhahn, J. 2002 Roaring Rocks. An Audio-Visual Perspective on Hunter-Gatherer Engravings in Northern Sweden and Scandinavia. *Norwegian Archaeological Review* Vol 35(1):29-61.
- Goldhahn, J. 2007 *Dödens hand. En essä om brons- och hållsmed*. Gotarc serie C, arkeologiska Skrifter Vol 65. Institutionen för historiska studier. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Goldhahn, J. och I. Fuglestad 2012 Engendering North European Rock Art. I *A Companion to Rock Art*, J. McDonald och P. Veth (red.), s. 237-260. Wiley-Blackwell, Oxford.
- Gramsch, A. 2000 'Reflexiveness' in Archaeology, Nationalism, and Europeanism. *Archaeological Dialogues* 71(1):4-19.
- Groseth, L. 2000 Relasjoner i bronsalderen. *Primitive Tider* 3:4-20.
- Gröhn, A. 2004 *Positioning the Bronze Age in Social Theory and Research Context*. Acta archaeologica Lundensia series in 80 Vol 47. Doktorsavhandling i arkeologi. Lunds Universitet och Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Grønnesby, G. 1998 Skandinaviske helleristninger og rituell bruk av transe. *Arkeologiske skrifter* 9: 59-82. Bergen, Bergen museum.
- Hamilakis, Y. 1996 Through the Looking Glass. Nationalism, Archaeology and the Politics of Identity. *Antiquity* 70:975-978.
- Hamilakis, Y. och N. Momigliano 2006 Archaeology and European Modernity. Stories from the Borders. I *Archaeology and European Modernity*, N. Momigliano och Y. Hamilakis (red.), s. 25-35. Creta antica 7. Padova, Bottega d'Erasmus.
- Hauptman, K. W. 2002 *Bilder av betydelse. Hällristningar och bronsålderslandskap i nordöstra Östergötland*. Stockholm studies in archaeology Vol 23. Doktorsavhandling i arkeologi. Stockholms universitet och Bricoleur Press, Lindome.
- Hjärthner-Holdar, E. 1998 Samspel mellan olika regioner i Sverige och Ryssland under yngre bronsålder sett utifrån järnteknologins införande. I *Bronsealder i Norden*, T. Løken (red.), s. 35-44. AmS-varia 33. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Hornstrup, K. M. 2007 Kultlanlæg og stenstrækker. Højenes funktion i yngre bronzealder. I *Mellan sten och järn, del I*, J. Goldhahn (red.), s. 279-289. Gotarc Serie C Vol 59. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Hølleland, H. 2008a *The Bronze Age – the Dawn of European Civilisation? A Case Study of Usages of the Past Within the European Identity Discourse*. Opublicerad masteruppsats i arkeologi. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Hølleland, H. 2008b Gamle og nye europeere og deres kultur. Om konstruksjon av kulturell kontinuitet. *Primitive Tider* 10:23-29.
- Jennbert, K. 1992 Changing Customs. Reflections on Grave Gifts, Burial Practices and Burial Rituals During period III of the Bronze Age in Southeast Scania. *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1991-1992:91-103.
- Jennbert, K. 1993 Släkters hågkomst. Om bruket av bronsåldershögar. I *Bronsålderns gravhögar*, L. Larsson (red.), s. 69-78. Report series Vol 48. Lunds universitet, Lund.
- Jensen, J. 2002 *Oldtiden i Danmark. Bronzealderen*. Sesam, København.
- Johansen, K. L., S. T. Laursen och M. K. Holst 2004 Spatial Patterns of Social Organization in the Early Bronze Age of South Scandinavia. *Journal of Anthropological Archaeology* 23(1):33-55.
- Kaliff, A. 1997 *Grav och kultplats. Eskatologiska föreställningar under yngre bronsålder och äldre järnålder i Östergötland*. Aun 24. Doktorsavhandling i arkeologi. Uppsala universitet, Uppsala.
- Kaliff, A. 1999 Objekt och tanke. Speglingar av bronsålderns föreställningsvärld. I *Spiralens öga*, M. Olausson (red.), s. 91-114. RAÄ, UV skrifter Vol 25, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Kaliff, A. och T. Østigård 2013 *Kremation och kosmologi. En komparativ arkeologisk introduktion*. Occasional papers in archaeology 56. Uppsala universitet, Uppsala.
- Karlenby, L. 2011 *Stenbärarna. Kult och rituell praktik i skandinavisk bronsålder*. Occasional papers in archaeology Vol 55. Uppsala universitet, Uppsala.
- Klingborg, M. 2002 *Same, Same, but Different. En kritisk granskning av den påstådda internationella symbolvärlden under bronsåldern*. Opublicerad C-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet, Stockholm.
- Klingborg, M. 2003 *En kritisk granskning av forskningen kring långväga kontakter under bronsåldern*.

- Opublicerad D-uppsats i arkeologi. Stockholms universitet, Stockholm.
- Kristiansen, K. 1987 Centre and Periphery in Bronze Age Scandinavia. I *Centre and Periphery in the Ancient World*, M. Rowlands, M. Larsen & K. Kristiansen (red.), s. 74-85. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kristiansen, K. 1990 National Archaeology in the Age of European Integration. *Antiquity* 64(4):825-828.
- Kristiansen, K. 2008 Do We Need the 'Archaeology of Europe'? *Archaeological Dialogues* 15(1):5-25.
- Kristiansen, K. och T. B. Larsson 2005 *The Rise of Bronze Age Society. Travels, Transmissions and Transformations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kristiansen, K. och T. B. Larsson 2007 The Classical Tradition Strikes Back. Reply to Comments from Gullög Nordquist and Helene Whittaker. *Norwegian Archaeological Review* 40(1):85-93.
- Larsson, T. B. 1999 The Transmission of an Élite Ideology. Europe and the Near East in the Second Millennium BC. I *Rock Art as Social Representation*, J. Goldhahn (red.), s. 49-64. BAR international series 794. Archaeopress, Oxford.
- Lavento, M. 2012 Local Centres in the Periphery. I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 148-168. Equinox, Sheffield.
- Lawson, S. 2011 Cosmopolitan Pluralism. Beyond the Cultural Turn. *Cosmopolitan Civil Societies Journal* 3(3):27-46.
- Levy, J. 1995. Heterarchy in Bronze Age Denmark. Settlement Pattern, Gender, and Ritual. *Archaeological Papers of the American Anthropological Association* 6:41-53.
- Ling, J. 2008 *Towards a Maritime Understanding of Rock Art in Northern Bohuslän, Sweden*. Gotarc serie B Vol 49. Doktorsavhandling i arkeologi. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Ling, J. 2013. *Rock Art and Seascapes in Uppland*. Oxbow, Oxford.
- Lund, J. och L. Melheim 2011 Heads and Tails, Minds and Bodies. Reconsidering the Late Bronze Age Vestby Hoard in Light of Symbolist and Body Perspectives. *European Journal of Archaeology* 14:441-464.
- Martinsson Wallin, H. 2010 Bronze Age Landscapes on Gotland. Moving from the Neolithic to the Bronze Age Perspective. I *Baltic Prehistoric Interactions and Transformations*, H. Martinsson Wallin (red.), s. 36-77. Gotland University Press Vol 5. GUP, Visby.
- Melheim, A. L. 2006 Gjennom ild og vann. Graver og depoter som kilde til kosmologi i bronsealderen i Øst-Norge. I *Myter og religion i bronsealderen*, C. Prescott (red.), s. 13-194. Oslo Archaeological Series Vol. 5. Unipub forlag, Institutt for arkeologi, konservering og historie. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Melheim, A. L. 2012a *Recycling Ideas. Bronze Age Metal Production in Southern Norway*. Doktorsavhandling i arkeologi. Institutt for arkeologi, konservering og historie. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Melheim, A. L. 2012b Reconsidering a Periphery. Scenes of Copper Production in Southern Norway. I *Local Societies in Bronze Age Northern Europe*, N. Anfinset och M. Wriggelsworth (red.), s. 89-107. Equinox, Sheffield.
- Nordenborg Myhre, L. 1998 *Historier fra en annen virkelighet. Fortellinger om bronsealderen ved Karmsundet*. AmS-småtrykk 46. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Nordenborg Myhre, L. 2004 *Trialectic Archaeology. Monuments and Space in Southwest Norway 1700-500 BC*. Doktorsavhandling i arkeologi. AmS-skrifter 18. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Nordquist, G. och H. Whittaker 2007 Comments to Kristian Kristiansen and Thomas B. Larsson (2005). *Norwegian Archaeological Review* 40(1):75-84.
- Olausson, D. 1993 The Bronze Age Barrow as a Symbol. I *Bronsålderns gravhögar*, L. Larsson (red.), s. 91-114. Report series Vol 48. Lunds universitet, Lund.
- Petersson, M. 2006 *Djurhållning och betesdrift. Djur, människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Doktorsavhandling i arkeologi. Uppsala universitet och Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Pluciennik, M. 1998 Archaeology, Archaeologists and 'Europe'. *Antiquity* 72:216-224.
- Prescott, C. 2000 Assessing Early Metallurgical Processes in a Periphery. I *Form, Function and Context*, D. Olausson och H. Vandkilde (red.), s. 213-226. Acta archaeologica Lundensia Vol 31. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Prescott, C. 2006 Copper Production in Bronze Age Norway? I *Historien i forhistorien. Festschrift til Einar Østmo på 60-årsdagen*, H. Glørstad, B. Skar och D. Skre (red.), s. 183-190. Kulturhistorisk Museums skrifter Vol 4. Universitetet i Oslo, Oslo.
- Runcis, J. 1999 Den mytiska geografin. Reflektioner kring skärvstenshögar, mytologi och landskapsrum i Södermanland under bronsålder. I *Spiralens öga*, M. Olausson (red.), s. 127-155. RAÄ, UV Vol 25, Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Runesson [Hallin], G. 2002 *En studie om bosättningsområden och social struktur under bronsåldern på Gotland*. Licentiatavhandling i arkeologi. G. Hallin cop, Solna.
- Runesson [Hallin], G. 2010 Gotlandic Bronze Age Settlements in Focus. I *Baltic Prehistoric Interactions and Transformations*, H. Martinsson Wallin (red.), s. 79-88. Gotland University Press Vol 5. Visby.
- Said, E. 1978 *Orientalism*. Routledge & Kegan Paul Ltd., London.
- Sapwell, M. 2010 Art as Active in Shamanic and Cosmological Interpretations of the Rock Art of Kallsängen, Bohuslän. *Archaeological Review from Cambridge* 25(2):77-95.

- Sax, W. S. 1998 The Hall of Mirrors. Orientalism, Anthropology, and the Other. *American Anthropology* Vol. 100(29):292-301.
- Selling, S. 2007 *Livets scener och dödens platser. Om bronsålder i södra Bohuslän utifrån en gravläggning i Faxehögen, Kareby socken*. Stockholm studies in archaeology Vol 41. Doktorsavhandling i arkeologi. Stockholms universitet, Stockholm.
- Sinnot-Armstrong, W. 1999 Some Varieties of Particularism. *Metaphilosophy* 30 (1&2):1-12.
- Sjögren, L. 2005 Om kulturella influenser från Kreta till Skandinavien. I *Mellan sten och järn, del I*, J. Goldhahn (red.), s. 151-166. Gotarc serie C Vol 59. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Sjögren, L. 2006 The Resurrection of Minoan Influences in Scandinavian Archaeology. I *Archaeology and European Modernity*, N. Momigliano & Y. Hamilakis (red.), s 127-142. *Creta antica* Vol 7, Università di Catania, Bottega d'Erasmus.
- Skoglund, P. 2005 *Vardagens landskap. Lokala perspektiv på bronsålderns materiella kultur*. Acta archaeologica Lundensia series in 8° Vol 49. Doktorsavhandling i arkeologi. Lunds universitet och Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Skoglund, P. 2009 Beyond Chiefs and Networks. Corporate Strategies in Bronze Age Scandinavia. *Journal of Social Archaeology* 9(2): 200–219.
- Sognnes, K. 2005 Vandring langs en strand. Helleristninger i Selbu, Sør-Trøndelag. I *Mellan sten och järn, del II*, J. Goldhahn (red.), s. 571-579. Gotarc serie C Vol 59. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Sognnes, K. 2008 Stability and Change in Scandinavian Rock Art. The Case of Bardal in Trøndelag, Norway. *Acta Archaeologica* 79:230-245.
- Sørensen, M. L. Stig 1992 Gender Archaeology and Scandinavian Bronze Age Studies. *Norwegian Archaeological Review* 25(1):31-49.
- Thedéén, S. 2004 *Gränser i livet - gränser i landskapet. Generationsrelationer och rituella praktiker i södermanländska bronsålderslandskap*. Stockholm studies in archaeology Vol 33. Doktorsavhandling i arkeologi. Stockholms universitet, Stockholm.
- Trigger, B. 2006 [1989] *A History of Archaeological Thought*. New York.
- Thörn, R. 2005 Några tankar om förfädernas betydelse i bronsålderns samhälle. I *Mellan sten och järn, del I*, J. Goldhahn (red.), s. 333-342. Gotarc Serie C Vol 59. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Vasks, A. 2010 Latvia as Part of a Sphere of Contacts in the Bronze Age. I *Archaeologica Baltica* 13:153-161.
- Vandkilde, H. 2006 Archaeology and War. I *Warfare and Society*, T. Otto, H. Thrane och H. Vandkilde (red.), s. 57-88. Aarhus University Press, Aarhus.
- Vertovec, S. och R. Cohen 2002 Introduction. Conceiving Cosmopolitanism. I *Conceiving Cosmopolitanism*, S. Vertovec och R. Cohen (red.), s. 1-22. Oxford University Press, Oxford.
- Victor, H. 2002 *Med graven som granne. Om bronsålderns kulthus*. Aun 30. Doktorsavhandling i arkeologi. Uppsala universitet, Uppsala.
- Viste, S. 2003 *Bildene forteller. Sjamanistiske element i veideristninge fra Vingen og Ausevik*. Opublicerat examensarbete i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Vogt, D. 2011 [2006] *Rock Carvings in Østfold and Bohuslän. An Interpretation of Political and Economic Landscapes*. Skrifter B Vol. 142. Doktorsavhandling i arkeologi. Institutt for arkeologi, konservering og historie. Universitetet i Oslo och Novus forlag, Oslo.
- Wehlin, J. 2013 *Östersjöns skeppssättningar. Monument och mötesplatser under yngre bronsålder*. Gotarc serie B Vol 59. Doktorsavhandling i arkeologi. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Werner, T. 2002 Heterarki och bronsålderssamhälle. I *Kulturell mångfald i Södermanland, del I*, Åkerlund, A. (red.), s. 67-76. Länsstyrelsen i Södermanlands län, Nyköping.
- Werner, T. 2003 Stenskepp i Södermanland. *Fornvännen* 98:257- 264.
- Wessman, A. 2010 *Hällbilder, landskap och sociala logiker*. Opublicerad masteruppsats i arkeologi. Göteborgs universitet, Göteborg.
- Widholm, D. 1998 *Rösen, ristningar och riter*. Acta archaeologica Lundensia, series prima in 4° Vol. 23. Doktorsavhandling i arkeologi. Lunds universitet och Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Widholm, D. 1999 Rock Art as a Part of Bronze Age Funerary Rites. I *Rock Art as Social Representation*, J. Goldhahn (red.), s. 65-75. BAR international series 794. Archaeopress, Oxford.
- Wold, M. 2002 *Bergkunst som levninger etter ritualer? Tolkningsforsøk av lokaliteter i Hordaland*. Opublicerat examensarbete i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Wriggelsworth, M. 2011 *Finding Your Place. Rock Art and Local Identity in West Norway*. Opublicerad doktorsavhandling i arkeologi. Universitetet i Bergen, Bergen.

PRIMITIVE-TIDER.COM

ISSN 1501-0430

PRIS KR. 200,-